

Posudek oponentky k diplomové práci Zuzany Hřebcové „České překlady Fitzgeraldova Velkého Gatsbyho“

Obecná koncepce a metodika práce – hodnocení překladů nejprve jako českých textů a poté teprve jejich translátologická analýza – je zvolena vhodně, měla bych ale výhrady ke způsobu prezentace autorčiných zjištění. Zejména v části, kde autorka předkládá výsledky svého zkoumání překladů jakožto českých literárních textů, je práce občas poněkud nepřehledná – u pasáží, které autorka probírá zvláště v prvním a druhém překladu a teprve při charakteristice druhého překladu je srovnává (zejména str. 26 a 27), stránkově nijak neodkazuje zpět ani na jejich citace v prvním překladu, ani na jejich umístění v příložených ukázkách. Dohledávat zpětně citaci prvního překladu, aby bylo možné si ověřit pravdivost jejích tvrzení, je takto zbytečně obtížné. Možná by bývalo lepší vyhradit si u těch rysů textu, jejichž zastoupení v překladech se výrazně liší (lyrizace, použití synekdoch apod.), určitý počet příkladů pro přímé srovnání.

Vymezení základních znaků Fitzgeraldova stylu (tak jak se tyto znaky jeví v překladu) je provedeno zdařile, ale několik příkladů v této části (zejména příklady nevhodné stylizace přímých řečí a příklady „zastaralého“ lexika) vyznívá dosti nepřesvědčivě a nejsou, zdá se, podloženy ničím jiným než autorčíným subjektivním vnímáním kategorií hovorovosti, zastaralosti apod. (rozumím správně, že autorka považuje slova *povážlivý* či *defilé* citovaná na str. 20 za zastaralý výraz? A slovo *sundávají* se ocitlo v témž odstavci patrně omylem).

Vágní a argumentačně málo přesvědčivá je pro mne pasáž o slovech „z různých důvodů nevhodných“ (str. 20-21). Je překvapivé, že ačkoli autorka správně identifikuje ironii jako jednu z klíčových vlastností textu, např. ve spojení „já choval vznešený záměr [, že přečtu ještě mnoho dalších knih]“ nevidí, že právě použití slova *choval*, tedy slova ze „vznešeného“ rejstříku, které se hodí k onomu „vznešenému“ záměru, je zde součástí ironického efektu (kolokace „chovat záměr/úmysl“ je sama o sobě zcela v pořádku, byť patří do vrstvy knižního lexika). Stejně tak není jasné, proč by sloveso *cestovat* mělo evokovat pravidelnost či mnohočetnost děje, jak autorka tvrdí na str. 21 (v tom případě bychom se například neznámého spolucestujícího nemohli ve vlaku zeptat „kam cestujete?“, protože by to nutně znamenalo „kam jezdíte“, nikoli „kam jedete“). *Cestovat* může stejně tak vyjadřovat prostou neohraničenost děje a v překladu věty *So Tom Buchanan and his girl and I went up together to New York—or not quite together, for Mrs. Wilson sat discreetly in another car (Tak jsme tedy s Tomem a jeho přítelkyní cestovali do New Yorku společně...)* je použito naprosto legitimně, protože důraz je tu právě na průběhu děje, resp. jeho způsobu – spíše by se dalo namítnout, že překladatelé touto volbou (a souběžným překladem „girl“ jako „přítelkyně“) posouvají celou větu stylově do vyššího rejstříku. (To je ovšem možné tvrdit samozřejmě až po porovnání s originálem a uvedená pasáž pochází z části, která představuje úvodní dojmy z překladu coby českého textu.) V jednom z dalších příkladů zase není jasné, proč by se slovo *šepot* nedalo „kvantifikovat“ (str. 21) – autorka vzhledem k danému příkladu patrně myslí prostě „použít v množném čísle“. Že čeština a tím spíše čeština uměleckého stylu nemusí být tak nepružná, dokazuje třeba český název slavného Bergmanova filmu *Šepoty a výkřiky*. V témž oddíle pak zarazí ještě moment, kdy autorka kritizuje kolokační volbu překladatelů, a sama přitom používá daleko krkolomnější a nevhodnější formulaci – *konvoj tří aut* zní sice možná zvláště, ale čteme-li dále, že „konvoj navozuje větší procesí než tři auta“, je to poněkud úsměvná kritika.

Nerozumím, co chce autorka říci srovnáním téže pasáže ve dvou překladech na str. 17 a 26. Nejprve uvádí jako příklad lyrizace větu z překladu Č a T:

„Hned když jsem vstoupil, snažil jsem se najít svého hostitele, ale dva nebo tři lidé, kterých jsem se zeptal, na mne vytřeštili oči a tak překvapeně a tak nečekaně prudce popírali, že by měli sebemenší ponětí, kde se pohybuje, že jsem se raději odkradl ke koktejlovému baru.

Na str. 26 pak čteme:

Při porovnání s Č&T však zjistíme, že lyrizace textu P je mnohem méně častá, což dokládají

příklady stejných pasáží, které jsme uvedli u Č&T, ve kterých se u P lyrizace ztrácí (podtržením naznačujeme úseky textu sledované u Č&T, tučným písmem pak ztrátu lyrizace): „*Hned po příchodu jsem se pokusil najít hostitele – ale těch pár lidí, kterých jsem se zeptal, kde bych ho mohl najít, na mě civělo tak užasle a popíralo sebemenší povědomí o tom, kde se Gatsby vynachází, natolik vehementně, že jsem se raději vytratil ke stolu s koktejly*“ – suše popisné, chybí užaslost popisu dosažená atributy v textu Č&T.

Nechápu, proč autorka jako klíčové vytučňuje vztažné výrazy a tvar slovesa být (k jaké ztrátě tu došlo?) a dlouho jsem si lámala hlavu, jaké „atributy“ má v prvním překladu na mysli. Netvrdím, že věta v prvním překladu nepůsobí celkově o něco expresivněji, ale vůbec nerozumím způsobu, jímž se to autorka snaží dokumentovat.

Autorka správně poznamenává, že častější využití postupného rozvíjení substantiv namísto obraznějších implicitních shodných přívlastků, oslabuje lyričnost překladu Pokorného. V příkladech na str. 27 při tom ovšem chybně používá gramatickou terminologii – cituji celou pasáž (problematické tvrzení vytučňuji):

Častěji pak tato překvapivá spojení významů nalezneme ve formě shodného **přívlastku postupně rozvíjejícího, jako v následujících příkladech**: „*rozmarně červeno-bílé sídlo*“ (s. 14), „*bezhlavně pronesených, rozechvělých slov*“ (s. 21), „*řezavě kovovou dotěrnost pátého hosta*“ (s. 22), „*žalostně střízliví muži*“ (s. 51), „*vtipného elegantního snobství*“ (s. 132), „*lačně shromážděných střípků*“

Z uvedených příkladů nespĺňuje standardní definici přívlastku postupně rozvíjejícího ani jeden (!) – u *vtipného elegantního snobství* sice nenalézáme čárku, ale logicky by tam spíš patřila, ledaže by chtěl autor naznačit, že existuje i elegantní snobství nevtipné. Ve většině případů jde o přídavné jméno v pozici přívlastku, které je dále rozvíjeno příslovecným určením způsobu, tedy jde o „postupné rozvíjení“, ale ne pomocí toho, co se v gramatické terminologii nazývá přívlastek postupně rozvíjející (typ *stará kachlová kamna*).

Důležité a cenné jsou autorčiny postřehy v pasáži o implicitních shodných přívlastcích. Její kritika významové přetíženosti některých českých spojení by si ovšem zasloužila podložit alespoň rámcovým srovnáním češtiny a angličtiny, pokud jde o bezprostřední spojování konkrétních a abstraktních pojmů (viz např. Rubáš, *Devatero klíčů od jednoho srdce*, str. 21) – je pravda, že kupříkladu citovaná charakteristika Tomova chování (*Something was making him nibble at the edge of stale ideas as if his sturdy physical egotism no longer nourished his peremptory heart*), jež v originále vzbuzuje velmi jasnou představu, vyznívá v češtině Martina Pokorného komicky (*Něco ho nutilo ukusovat z okraje zatuchlých idejí*), ale **proč** tento komický efekt patrně u většiny čtenářů vznikne (a naopak nevzniká v souběžně citovaném překladu Č a T) – tj. jak při odlišném charakteru češtiny takovéto pasáže překládat, aby se jejich obraznost nezploštila, ale aby jejich poetika zároveň nepůsobila křečovitě – to by si alespoň na jednom příkladu zasloužilo podrobnější sémantický rozbor. Jinak je čtenář neustále odkázán jen na autorčino subjektivní hodnocení (str. 28: překlad MP „absurdně poetizující“, překlad Č a T „funkční obraz“ aj.), které se v některých jiných případech může jevit jako dosti sporné¹. Mimochodem, autorčino hodnocení „absurdně poetizující“ je samo o sobě pěkným příkladem implicitního spojení – tkví ona absurdita v samotném faktu poetizace, v její přehnané míře, nebo v nevhodném způsobu?

V translatologické analýze na str. 39 autorka, domnívám se, příliš široce aplikuje Levého kategorii „zlogičťování výrazu“, protože ji používá i na jiné typy překladatelských zásahů, než na jakých ji dokumentuje Levý. Pokud se překladatel „oprávněně obává“, že čtenář si nespojí město New Haven s univerzitou Yale, která se odkazem na město ve skutečnosti míní, a proto překládá přímo Yale,

¹ Proč například autorka na str. 14 hodnotí jako nešťastnou formulaci *na návštěvu ke dvěma známým, které jsem skoro neznal*“? Podle ní zde překlad „kvůli volbě lexika (*známým*) nemá ironický podtext“ (?). Dle mého názoru zde překladatel ironii originálu naopak podtrhuje, protože aktualizuje doslovný význam lexikalizovaného výrazu *známý* a nutí čtenáře uvědomit si, že podle smyslu by to měl být člověk, jež opravdu známe.

nejde podle mě o zlogičťování ve smyslu Levého, ale prostě o legitimní nahrazení metonymického pojmenování přímým, vynucené rozdílnou znalostí amerických reálií. Zlogičťování (které Levý hodnotí spíše negativně) je velmi obecná kategorie, ale soudě podle jeho příkladů jde typicky o případy, kde překladatel redukuje originalitu autora vyjadřování bezdůvodně (spíše by sem tedy spadaly již dříve citované příklady vynechávání synekdoch – neboť „logicky“ se neopírá někomu o rameno mikádo, tedy účes, nýbrž člověk – či explicitace implicitních přívlastků u Pokorného). Při posuzování legitimitnosti či „bezdůvodnosti“ takových redukcí je ovšem samozřejmě vždy třeba mít představu o frekvenci užívání určitých stylistických prostředků v jednom a druhém jazyce – viz např. výše zmiňovaný příklad s kolokací velmi vizuálně a fyzicky konkrétního slovesa s abstraktním předmětem – ukusovat z ... idejí – kde je tolerance češtiny a angličtiny skutečně poněkud odlišná, a tudíž doslovný český překlad působí příznakověji).

Ve shrnujícím oddíle o tom, jak působí Fitzgeraldův autorský styl v překladech, je velmi zdařilá pasáž o symbolech (West Egg, East Egg, green light) – dalo by se ještě dodat (byť to nemá vliv na hodnocení překladových řešení, že symbolika green light ve větách jako *Gatsby believed in the green light* souvisí asi i se zelenou coby tradiční barvou naděje, s idiomem „give the green light“ = allow sth to happen apod.

Práci přes dílčí nedostatky hodnotím celkově kladně a navrhuji známku velmi dobře.

Mgr. Zuzana Šťastná